

วรรณกรรมท้องถิ่น : สารความรู้ และแนวทางการศึกษา กรณีศึกษา การศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นนครศรีธรรมราช

รองศาสตราจารย์ วิมล คำศรี

ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช จัดพิมพ์

เนื่องในโอกาส ทิมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช มีอายุครบรอบ ๕๔ ปี

ชุดนครศรีธรรมราชคดียศึกษา

อันดับที่ ๑๔

คำนำ

ชื่อหนังสือ	วรรณกรรมท้องถิ่น : สารความรู้และแนวทางการศึกษา
ชื่อชุด	กรณีศึกษา การศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่น นครศรีธรรมราช
ชื่อผู้แต่ง	นิมิต คำศรี
พิมพ์ครั้งที่	พิมพ์ครั้งที่ ๑ มกราคม ๒๕๕๕
จำนวนพิมพ์	๒๐๐ เล่ม
ผู้จัดพิมพ์	ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช
แบบปก	ภาพหนังสือบูด
สถานที่พิมพ์	จากศูนย์ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช โรงพิมพ์ไทย พรินต์ ๓๕๑/๑๒๗ หมู่ที่ ๕ ตำบลปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช โทรศัพท์ ๐ ๗๕๓๑ ๑๖๘๑-๒ โทรสาร ๐ ๗๕๓๑ ๑๖๗๕
ผู้พิมพ์โฆษณา	นางวิภา พู

(สำหรับห้องสมุด)

๘๕๕.๕๑๘ นิมิต คำศรี
วรรณกรรมท้องถิ่น : สารความรู้และแนวทางการศึกษา
กรณีศึกษา การศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่น นครศรีธรรมราช
ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม, มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, ๒๕๕๕.
๓๐๖ หน้า. (ชุดนครศรีธรรมราชคดีศึกษา อันดับที่ ๑๔)
๑. วรรณกรรมไทย-ภาคใต้-ประวัติวิจารณ์ ๒. ปริณิคำพาย
๓. เพลงกล่อมเด็ก. ๔. ชื่อเรื่อง

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช เป็นสถาบันอุดมศึกษาที่สนใจ
ตระหนักในคุณค่า และให้ความสำคัญต่อพันธกิจ ด้านศิลปวัฒนธรรม
มาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๔ ได้อนุรักษ์ ศึกษา สร้างสรรค์ สืบสาน วิจัย และ
เผยแพร่มรดกศิลปวัฒนธรรม ตามวัตถุประสงค์ นานาประการอย่างต่อเนื่อง
ตลอดมา ตั้งแต่มีฐานะเป็นวิทยาลัยครู จนถึงปัจจุบัน

ในกาลปัจจุบันนี้ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช โดยนโยบาย
สภามหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๕๒-๒๕๕๕ (ข้อ ๓) มุ่งทำนุบำรุง สืบสาน
ถ่ายทอดคุณค่า ความสำนึก ความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของท้องถิ่น
ของชาติ และสามารถสร้างพัฒนาองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมสู่สากล
มหาวิทยาลัยจึงสนับสนุนส่งเสริมการศึกษา การนำสารความรู้ ด้านศิลป
วัฒนธรรมที่บูรณาการกับการเรียนการสอน อย่างเป็นรูปธรรม ตาม
นโยบายดังกล่าว ทั้งด้านการอนุรักษ์ ศึกษา สร้างสรรค์ สืบสาน วิจัยและ
เผยแพร่ สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมและ สิ่งแวดล้อมธรรมชาติ ประวัติศาสตร์
และโบราณคดี ศิลปะและการแสดง ศาสนาและประเพณี ภาษาและวัฒนธรรม
และภูมิปัญญา

ปี ๒๕๕๔ เป็นปีที่ ๕๔ แห่งการสถาปนาสถาบันการศึกษา
แห่งนี้ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช ถือเป็นปีแห่งคุณภาพ
มาตรฐาน ปีแห่งการสร้างอัตลักษณ์ และปีแห่งการพัฒนาการเรียน
การสอน เพื่อนำไปสู่มหาวิทยาลัยชั้นนำในภูมิภาค เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้
เป็นเลิศทางศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเร่งรัดสร้างความเป็นเอกัตถะของ
อาจารย์ โดยมุ่งสร้างความเป็นเลิศในสาขาวิชาชีพของตนเอง

วรรณกรรมท้องถิ่น : สารความรู้และแนวทางการศึกษา กรณี
ศึกษาการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นนครศรีธรรมราช เป็นผลงานการ
สร้างสรรค์ที่เกิดขึ้น ตามนโยบายสภามหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๕๒-๒๕๕๕
และนโยบายพิเศษของมหาวิทยาลัยในโอกาสอันสำคัญ ดังกล่าวข้างต้น

วรรณกรรมท้องถิ่น : สารความรู้และแนวทางการศึกษา กรณีศึกษา การศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นนครศรีธรรมราช มีสาระสำคัญที่จัดแบ่งเป็น ๕ บท คือ บทนำ (ว่าด้วย ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวรรณกรรมท้องถิ่น การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรม และพัฒนาการและแนวคิดในการศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมท้องถิ่น) แนวทางการศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมท้องถิ่น การศึกษาวิเคราะห์ต้นทลักษณ์และรูปแบบของปรีชาเมืองนครศรีธรรมราช การศึกษาวิเคราะห์วิถีอาหาร ที่ปรากฏในเพลงกล่อมเด็กเมืองนครศรีธรรมราช การศึกษาวิเคราะห์เศรษฐกิจและสังคม เมืองนครศรีธรรมราชจากวรรณกรรม การศึกษาวิเคราะห์ สัมพันธภาพระหว่างวรรณกรรมลายลักษณ์ กับสังคมเมืองนครศรีธรรมราช การศึกษาวิเคราะห์ศาสตร์สาขาจิตวิทยาการเมือง และจิตวิทยาสังคม ในสุนิสนำนวนแก้ววรรณกรรมท้องถิ่นนครศรีธรรมราช การศึกษาวิเคราะห์สัมพันธภาพระหว่างวรรณกรรมท้องถิ่นนครศรีธรรมราช กับวรรณคดีมรดกและวรรณกรรมท้องถิ่นอื่นๆ และ การศึกษาชีวประวัติและผลงานของพระปลัดเลี่ยม อาสโย ภิกขุรูปหนึ่งซึ่งโดดเด่นในการสร้างสรรค์วรรณกรรมท้องถิ่น

สาระสำคัญเหล่านี้ มีส่วนสำคัญที่ก่อให้เกิดประโยชน์ ต่อพันธกิจด้านศิลปวัฒนธรรมและการเรียนการสอน โดยเฉพาะในกลุ่มศาสตร์สาขาคหิตขนิวิทยา และวรรณกรรมท้องถิ่น ทั้งวรรณกรรมลายลักษณ์และวรรณกรรมมุขปาฐะ

ขอขอบคุณมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช ที่สนับสนุนส่งเสริมให้เกิดการสร้างสรรค์ ผลงานทางวิชาการศิลปวัฒนธรรม ที่บูรณาการกับการเรียนการสอน ขอขอบคุณ วิทยากรผู้ให้ข้อมูล ขอขอบคุณเจ้าของเอกสารตำราที่นำมาใช้อ้างอิง และขอขอบคุณ รองศาสตราจารย์วิมล คำศรี ที่ได้กรุณาใช้ความเพียรพยายาม สร้างสรรค์ผลงานนี้สำเร็จ ตามนโยบายเป้าหมายของสภามหาวิทยาลัย และนโยบายพิเศษในโอกาสสำคัญ ๕๔ ปี แห่งการสถาปนาสถาบันการศึกษาแห่งนี้

หวังเป็นอย่างยิ่งว่า วรรณกรรมท้องถิ่น : สารความรู้และแนวทางการศึกษา กรณีศึกษา การศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นนครศรีธรรมราช จะอำนวยประโยชน์ต่อผู้สนใจศึกษา วงการศิลปวัฒนธรรม และการเรียนการสอนที่เกี่ยวข้องสมาคมเจตนา และมั่นใจว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากผู้รู้ และกัลยาณมิตร ช่วยชี้แนะให้ถูกต้องและสมค่ายิ่งขึ้น

ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

สารบัญ

บทที่

หน้า

๑ บทนำ

- ๑.๑ ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวรรณกรรมท้องถิ่น
นครศรีธรรมราช.....๑
- ๑.๒ ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการศึกษาวิเคราะห์
วรรณกรรมท้องถิ่น.....๑๕
- ๑.๓ การพัฒนาและแนวคิดในการศึกษาวิเคราะห์
วรรณกรรมท้องถิ่น.....๑๘

๒ แนวทางการศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมท้องถิ่น

- ๒.๑ ความมุ่งหมายในการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่น.....๕๒
- ๒.๒ เกณฑ์การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมท้องถิ่น.....๕๓
- ๒.๓ ขอบข่ายการศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมท้องถิ่น.....๕๘
- ๒.๔ แนวทาง ทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษาวิเคราะห์
วรรณกรรมท้องถิ่น.....๕๐

๓ การศึกษาวิเคราะห์ดินทลัักษณ์และ

- รูปแบบของปรีศนาเมืองนครศรีธรรมราช
- ๓.๑ จันทลัักษณ์ของปรีศนา.....๕๑
- ๓.๒ รูปแบบและโครงสร้างของปรีศนา.....๗๘

๔ การศึกษาวิเคราะห์กวีโวหารที่ปรากฏใน

- เพลงกล่อมเด็กเมืองนครศรีธรรมราช.....๘๕

๕ การศึกษาวิเคราะห์เศรษฐกิจและสังคม

- เมืองนครศรีธรรมราชจากวรรณกรรม.....๑๐๓

สารบัญ (ต่อ)

บทที่

หน้า

- ๖ การศึกษาวิเคราะห์สัมพันธภาพระหว่าง
วรรณกรรมลายลักษณ์กับสังคมเมืองนครศรีธรรมราช.....๑๒๕
- ๗ การศึกษาวิเคราะห์ศาสตร์สาขาจิตวิทยาการเมือง
และจิตวิทยาสังคมในสุนทรพจน์สุนทราภรณ์
วรรณกรรมท้องถิ่นนครศรีธรรมราช.....๑๓๗
- ๘ การศึกษาวิเคราะห์สัมพันธภาพระหว่าง
วรรณกรรมท้องถิ่นนครศรีธรรมราช
กับวรรณคดีมรดกและวรรณกรรมท้องถิ่นอื่น ๆ๑๔๘
- ๙ การศึกษาชีวประวัติและ
ผลงานของพระปลัดเลี่ยม อาสโย.....๑๕๕
- บรรณานุกรม.....๑๕๑

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
๖ การศึกษาวิเคราะห์สัมพันธภาพระหว่าง วรรณกรรมลายลักษณ์กับสังคมเมืองนครศรีธรรมราช.....๑๒๕	
๗ การศึกษาวิเคราะห์ศาสตร์สาขาจิตวิทยาการเมือง และจิตวิทยาสังคมในสุบินสำนวนเก่า วรรณกรรมท้องถิ่นนครศรีธรรมราช.....๑๓๗	
๘ การศึกษาวิเคราะห์สัมพันธภาพระหว่าง วรรณกรรมท้องถิ่นนครศรีธรรมราช กับวรรณคดีมรดกและวรรณกรรมท้องถิ่นอื่น ๆ๑๔๘	
๙ การศึกษาชีวประวัติและ ผลงานของพระปลัดเลี่ยม อาสโย.....๒๕๔	
บรรณานุกรม.....๒๘๑	

บทที่ ๑

บทนำ

๑. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวรรณกรรมท้องถิ่นนครศรีธรรมราช

นครศรีธรรมราชเป็นชุมชนที่มีวัฒนธรรมเก่าแก่เป็นเมืองที่สำคัญและยิ่งใหญ่มาแต่โบราณ นักประวัติศาสตร์และโบราณคดีได้ศึกษาค้นคว้าพบว่า เมืองนี้มีร่องรอยแห่งความเจริญมาตั้งแต่สมัยหินใหม่*

ในยุคต้นประวัติศาสตร์ เมืองนครศรีธรรมราชเป็นศูนย์กลางแห่งความเจริญของภาคใต้มีกษัตริย์ที่ทรงพระปรีชาสามารถปกครองสืบต่อกันมาหลายพระองค์ โดยเฉพาะในพุทธศตวรรษที่ ๑๘ เมืองนครศรีธรรมราชเป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรมที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในภาคใต้มีเมืองขึ้นมากมาย รวมเรียกว่า “เมืองสิบสองนักษัตร”

ความเจริญทางด้านวัฒนธรรมสาขาต่างๆ ของเมืองนครศรีธรรมราช ได้แผ่กระจายไปทั่วตั้งแต่หัวเมืองปักษ์ใต้ไปจนถึงหัวเมืองฝ่ายเหนือ ดังเช่น มีหลักฐานปรากฏว่า กรุงสุโขทัยซึ่งเป็นอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่ เคยมีอำนาจปกครองมาถึงหัวเมืองปักษ์ใต้ก็ได้รับเอาวัฒนธรรมของเมืองนครศรีธรรมราชไปเผยแพร่ ดังมีข้อความปรากฏในศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ ๑ ว่า

* จิน อู่ดี. “ดินแดนภาคใต้สมัยก่อนประวัติศาสตร์”. ใน ประวัติศาสตร์และโบราณคดี. หน้า ๒ - ๓.

* นิธ ภิญฐะนันท์. “เมืองนครศรีธรรมราชในด้านของการตั้งถิ่นฐานมนุษย์”. ใน ประวัติศาสตร์และโบราณคดีนครศรีธรรมราช. หน้า ๔๗.

“.....พ่อขุนรามคำแหงกระทำ

โอยทานแก่นมมหาเถรสังฆปรินายกปฤกคตริย

หลวงกว่าปู่ครูในเมืองนี้ทุกคนลูกแต่เมืองนครศรีธรรมราช”

ไม่เพียงแต่วัฒนธรรมทางศาสนาเท่านั้นที่เจริญรุ่งเรือง เมืองนครศรีธรรมราชแล้วแผ่กระจายไปยังเมืองอื่น ๆ วัฒนธรรมสาขาอื่น ๆ โดยเฉพาะวัฒนธรรมทางภาษาและวรรณกรรมก็เป็นวัฒนธรรมอีกสาขาหนึ่งที่มีการสรรค์สร้าง ส่งเสริม เผยแพร่ และสืบทอดกันต่อ ๆ มา หลายชั่วอายุคน จนเป็นที่เลื่องลือกันทั่วไปว่า คนเมืองนครศรีธรรมราชเป็นคนเจ้าบทเจ้ากลอน

สืบเนื่องจากเมืองนครศรีธรรมราชมีความเจริญรุ่งเรืองทางวัฒนธรรมสาขาต่าง ๆ มาเป็นระยะเวลาช้านานจึงยังผลให้เมืองนี้มีมรดกทางวัฒนธรรมที่น่าศึกษาอยู่เป็นจำนวนมาก ทั้งที่เป็นวรรณกรรมมุขปาฐะและวรรณกรรมลายลักษณ์ซึ่งมีลักษณะที่น่าสังเกตดังนี้

๑.๑ วรรณกรรมลายลักษณ์ จำแนกตามวัตถุที่ใช้สำหรับบันทึกได้ ๔ ประเภทคือ จารึกใบลาน หนังสือสมุดหรือสมุดข่อย และวรรณกรรมสิ่งพิมพ์ วรรณกรรมลายลักษณ์เมืองนครศรีธรรมราช แต่ละประเภทมีลักษณะพิเศษเฉพาะต่าง ๆ กันดังนี้

๑.๑.๑ ประเภทจารึก ได้อุบัติขึ้นในเมืองนี้เป็นเวลานานนับพันปี คือ มีมาตั้งแต่ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๕ - ๑๐ มีหลักฐานปรากฏชัด คือ จารึกหลัก น.ศ.๑ ซึ่งในประชุมจารึก ภาคที่ ๒ เรียกว่า “จารึกภาษามิฬที่วัดพระมหาธาตุ จังหวัดนครศรีธรรมราช”

วรรณกรรมลายลักษณ์ประเภทจารึกที่พบในนครศรีธรรมราชมีลักษณะที่น่าสังเกตบางประการดังนี้ คือ*

ก. อักษรและภาษาที่ใช้ มีอักษรอินเดียได้ (อักษรปัลลวะ) อักษรขอม อักษรขอมและอักษรไทย ภาษาที่ใช้มีภาษาสันสกฤต ภาษามอญ (บาลี) ภาษาเขมร และภาษาไทย อักษรและภาษาที่มักจะใช้คู่กันในจารึกครั้งหนึ่ง ๆ มักจะเป็นอักษรขอมกับภาษาสันสกฤต อักษรอินเดียได้กับภาษาสันสกฤต อักษรขอมกับภาษาไทย และอักษรไทยกับภาษาไทย

ข. วัสดุที่ใช้จารึกและลักษณะการจารึก มักจะเป็นจารึกที่สลักลงบนแผ่นหินอ่อน หินปูน หินทราย หั้วระฆังสำริด เป็นต้น แผ่นหินที่นำมาใช้จารึกนอกจากจะเป็นแผ่นหินรูปเหลี่ยมธรรมดาแล้วจารึกบางหลักยังมีรูปลักษณะอื่น ๆ อีก เช่น เป็นรูปใบเสมา เป็นต้น

ค. เนื้อหาสาระที่ปรากฏในจารึก มีขอบข่ายที่ประมวลได้เป็นสามหมวดหมู่คือ เนื้อหาสาระเกี่ยวกับกษัตริย์ ศาสนา และการบันทึกเหตุการณ์

เนื้อหาสาระที่เกี่ยวกับกษัตริย์ มักจะเป็นเรื่องการสรรเสริญพระปรีชาสามารถในด้านต่าง ๆ ของกษัตริย์ ในแง่ของบุญฤทธิ์และอิทธิฤทธิ์ตามคตินิยมที่ประสมประสานระหว่างคติพุทธและพราหมณ์ กับทั้งพระราชกรณียกิจอันควรยกย่อง

เนื้อหาที่เกี่ยวกับศาสนา มักจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับพระรัตนตรัย พุทธประวัติ การทำบุญให้ทานในลักษณะต่าง ๆ เช่น การสร้างพระพุทธรูป การสร้างระฆัง ฯลฯ และเรื่องเกี่ยวกับวินัยสงฆ์

เนื้อหาที่เกี่ยวกับการบันทึกเหตุการณ์ นอกจากจะเป็นเหตุการณ์ที่สำคัญเกี่ยวเนื่องกับกษัตริย์หรือเจ้านายและศาสนา

* มหาวิทยาลัยรามคำแหง ศึกษาจารึกสุโขทัยหลักที่ ๑. หน้า ๑๘-๑๙.

* วิมล คำศรี. วรรณกรรมท้องถิ่นศึกษา. หน้า ๕๑ - ๕๖.

ดังกล่าวแล้ว มักจะบอกศักราชที่กษัตริย์หรือเจ้านาย หรือสาสนิกชนได้ประกอบกิจอันสำคัญต่อบ้านเมืองและต่อวงการศาสนาเอาไว้ เช่น บอกเรื่องการสร้างวัด การสร้างพระพุทธรูป การสร้างระฆัง และการนำเอาวัตถุสำคัญมาประดิษฐานไว้ ณ สาธารณสถานอันควร เป็นต้น

๑.๑.๒ ประเภทใบลาน วรรณกรรมที่จารึกลงในใบลาน มีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยซึ่งเรียกกันติดปากว่า หนังสือขอมใบลานเท่าที่พบในนครศรีธรรมราชมีลักษณะที่น่าสังเกตดังนี้

ก. อักษรและภาษาที่ใช้ มีอักษรไทยและอักษรขอม อักษรไทยใช้สำหรับเขียนหรือพิมพ์ส่วนอักษรขอมใช้จารหรือเขียนในใบลาน ส่วนภาษาที่ใช้มีสองภาษาคือ ภาษาบาลี และภาษาไทย ถ้าเขียนด้วยอักษรขอมใช้ภาษาไทยเรียกว่า “ขอมไทย” ถ้าเขียนด้วยอักษรขอมแต่ใช้ภาษาบาลี เรียกว่า “ขอมบาลี”

ข. เนื้อหาสาระ วรรณกรรมใบลานมักจะมีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องเวทมนตร์คาถา บทสวด คำราชา ศาสนา บทพรรณนา และสารกโฆหารที่แสดงให้เห็นอันสงฆ์ของการทำบุญตามคติทางพุทธศาสนา เป็นต้น

๑.๑.๓ ประเภทหนังสือใบหรือสมุดข่อย มีหลักฐานปรากฏชัดว่าวรรณกรรมประเภทลายลักษณ์ที่เรียกว่า หนังสือใบหรือสมุดข่อยนั้น มีมาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้นเป็นอย่างน้อย โดยเฉพาะหนังสือใบหรือสมุดข่อยที่พบในนครศรีธรรมราชมีลักษณะที่น่าสังเกตดังนี้

ก. อักษรและภาษาที่ใช้มีอยู่สองแบบ คือ อักษรไทย กับอักษรขอม ส่วนภาษาที่ใช้มีภาษาไทย (ถิ่นใต้) กับภาษาบาลีสันสกฤต อักษรขอมที่พบส่วนใหญ่เป็นอักษรขอมปัจจุบัน (หลัง พ.ศ.

๑๘๐๐) ส่วนอักษรไทยส่วนใหญ่มีลักษณะไม่เท่ากับอักษรสมัยพญาทิพย์ (พ.ศ.๑๕๐๐) ตัวอักษรส่วนใหญ่คล้ายตัวอักษรสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. ๒๒๒๓)

ข. ชนิดของหนังสือใบ มีอยู่สองชนิด คือ หนังสือใบดัดกับหนังสือใบขาว

หนังสือใบดัด เนื้อกระดาษมีสีดำ ตัวอักษรมักจะเขียนด้วยสีเหลือง สีทองหรือสีขาว เนื้อหาสาระที่ปรากฏในหนังสือใบดัดมักจะเป็นเรื่องสำคัญ เช่น ตำราพิชัยสงคราม ตำราชา ตำราโหราศาสตร์ ตำราไสยศาสตร์ที่เกี่ยวกับเวทมนตร์ เลขยันตร์ที่ใช้ในโอกาสต่าง ๆ และตำราเขียนอักษรขอมเทียบอักษรไทย

หนังสือใบขาว เนื้อกระดาษมีสีขาว เขียนด้วยอักษรสีดำ เนื้อหาสาระที่ปรากฏมีหลายแนว คือ มีทั้งเรื่องประโลมโลก ศาสนา คำนาน และตำราลักษณะต่าง ๆ

ค. เนื้อหาสาระที่ปรากฏในหนังสือใบ มีหลายลักษณะซึ่งพอจะจำแนกเป็นหมวดหมู่ต่าง ๆ ได้หลายหมวดดังเช่น วรรณกรรมประเภทศาสนา วรรณกรรมสวดดี วรรณกรรมประวัติศาสตร์ วรรณกรรมวิชาการหรือตำรา และวรรณกรรมประโลมโลก เป็นต้น

ง. จันท์ลักษณะที่ใช้มีใช้ทั้งร้อยแก้ว และร้อยกรอง วรรณกรรมประเภทร้อยแก้ว มักจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับ เวทมนตร์คาถา ตำราชา กฎหมายชาวบ้าน ส่วนที่เป็นร้อยกรองมักจะทำให้คำประพันธ์ประเภทกาพย์ โดยเฉพาะกาพย์ยานี กาพย์ฉบัง และกาพย์สุรางคนางค์ มากกว่าโคลง ฉันท์ กลอน หรือร่าย ศิลปะการประพันธ์ที่ใช้มักจะเป็นประเภทบทละครมากกว่านิราศ ลิลิต

จ. รูปภาพที่ปรากฏในหนังสือใบ ภาพประกอบมักจะพบในหนังสือที่มีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับพุทธศาสนา นิทานชาดก และ

คำราลักษณะต่าง ๆ ภาพที่ปรากฏในหนังสือбудมีลักษณะที่น่าสังเกตหลายประการ เช่น *

ภาพที่ปรากฏในหนังสือбудเรื่องพระมาลัย เป็นภาพเขียนสีที่มีลวดลายงดงามมากภาพที่เขียนไว้มักจะเป็นภาพเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าปางต่าง ๆ ภาพศพ ภาพขุมนรก พระภิกษุสาวก พระมาลัยชาวบ้านนั่งฟังพระสวด ดอกไม้ แจกัน สวรรค์ เชื้อวกลง เทพชุมนุม ฯลฯ

ภาพที่ปรากฏในหนังสือбудประเภทคำรามีทั้งภาพเขียน ลายเส้นและภาพเขียนสี ภาพเขียนลายเส้นมักจะมีในหนังสือбудประเภทคำรามิซยสงคราม คำราไสยศาสตร์และพิธีกรรม คำราโหราศาสตร์ ส่วนภาพเขียนสี และภาพลายเส้นประกอบกัน มักจะมีในหนังสือбудประเภทคำราดูลักษณะมนุษย์และสัตว์ คำราดูลักษณะโรคบางชนิด เป็นต้น

๑.๑.๔ ประเภทสิ่งพิมพ์ วรรณกรรมประเภทนี้เกิดขึ้นหลังวรรณกรรมประเภทอื่น ๆ กล่าวคือ "การพิมพ์หนังสือในประเทศไทย ปรากฏหลักฐานครั้งแรกในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ช่วงปี พ.ศ. ๒๒๐๕ โดยพวกมิชชันนารีชาวฝรั่งเศส ได้พิมพ์หนังสือคำสอนคริสต์ศาสนาจำนวน ๒๖ เล่ม ไวยากรณ์ไทยและบาลี ๑ เล่ม พจนานุกรมไทย ๑ เล่ม สมเด็จพระนารายณ์มหาราช โปรดให้ตั้งโรงพิมพ์ขึ้นที่เมืองลพบุรีเป็นโรงพิมพ์หลวง กาลต่อมา ถึง พ.ศ. ๒๒๑๓ ชาวฝรั่งเศสชื่อ บิแอร์ ลองกรัว เข้ามาร่วมงานด้วย และได้จัดตั้งโรงพิมพ์ขึ้นเพื่อพิมพ์หนังสือไทยคำสอนคริสต์ศาสนาเป็นภาษาไทย"

* วิมล คำศรี. วรรณกรรมท้องถิ่นศึกษา. หน้า ๕๓.

* อำไพ จันทวีระ. วรรณกรรมท้องถิ่นศึกษา. หน้า ๕๓.

โดยเฉพาะวรรณกรรมสิ่งพิมพ์ของเมืองนครศรีธรรมราช เริ่มแพร่หลายหลังจากพระสิริธรรมมุนีได้พัฒนาการศึกษาเมืองนครศรีธรรมราชแล้ว คือ ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๔๒ เป็นต้นมา วรรณกรรมสิ่งพิมพ์ที่แพร่หลาย ณ เมืองนครศรีธรรมราช มีลักษณะที่น่าสังเกตดังนี้*

ก. ผู้แต่ง ผู้แต่งที่ปรากฏนามพอจะจำแนกได้เป็นสามกลุ่ม คือ สมณชีพรามณ์ ศิลปิน และบุคคลผู้สนใจวรรณกรรมและกาพย์กลอน กลุ่มสมณชีพรามณ์มีผลงานออกเผยแพร่มากกว่ากลุ่มอื่น ๆ

ข. เนื้อหาสาระ เนื้อหาสาระของวรรณกรรมสิ่งพิมพ์ที่แพร่หลายในนครศรีธรรมราชตั้งแต่ ปี พ.ศ. ๒๔๓๐ - ๒๔๖๒ พอจะจัดกลุ่มได้ดังนี้ คือ นิทานคติธรรม นิทานประโลมโลก ศาสนาและคำสอน คำรายา วิชากาพย์กลอน ประวัติสถานที่ บุคคล และบันทึกเหตุการณ์ซึ่งผู้แต่งใช้คำประพันธ์ประเภทกลอนตลาดเกือบทั้งสิ้น

ค. วัตถุประสงค์ในการแต่งหรือจัดพิมพ์ มีหลายประการดังเช่นเพื่อการกุศล เพื่อแสดงความกตัญญูกตเวทิตา เพื่อบันทึกเหตุการณ์สำคัญไว้เป็นประโยชน์แก่อนุชน เพื่อความสนุกเพลิดเพลินและเสริมอาชีพ วัตถุประสงค์แรกมีบทบาทสำคัญสูงสุดที่ทำให้วรรณกรรมสิ่งพิมพ์แพร่หลาย

๑.๒ วรรณกรรมมุขปาฐะ วรรณกรรมมุขปาฐะที่แพร่หลายในท้องถิ่นนครศรีธรรมราช มีหลายประเภทพอจะสังเขปลักษณะโดยทั่วไปได้ดังนี้

* วิมล คำศรี. วรรณกรรมท้องถิ่นศึกษา. หน้า ๑๘๖ - ๑๘๗.

๑.๒.๑ วรรณกรรมท้องถิ่นประเภทมุขปาฐะแถบเมืองนครศรีธรรมราช มีทั้งวรรณกรรมประเภทร้อยแก้วและร้อยกรอง

๑.๒.๒ วรรณกรรมมุขปาฐะประเภทร้อยกรองที่จดจำกันได้อย่างแพร่หลายคือกลอนและกาพย์ส่วนโคลง ฉันท์ และร่ายนั้นจดจำกันได้อยู่บ้างก็เพียงส่วนน้อย และมักจะเป็นข้อความในวรรณคดีมรดกหรือวรรณกรรมท้องถิ่นประเภทลายลักษณ์อักษรเรื่องเด่น ๆ เท่านั้น

๑.๒.๓ วรรณกรรมมุขปาฐะประเภทกลอนที่จดจำกันได้อย่างแพร่หลายมีทั้ง กลอนสี่ กลอนหก กลอนแปด กลอนตลาด และกลอนชาวบ้านประเภทต่าง ๆ

๑.๒.๔ วรรณกรรมมุขปาฐะประเภทกาพย์ เท่าที่พบมีน้อยกว่าวรรณกรรมประเภทกลอน กาพย์ที่จดจำกันได้มักจะเป็นกาพย์ยานีและกาพย์สุรางคนางค์

๑.๒.๕ วรรณกรรมมุขปาฐะประเภทร้อยแก้ว มีทั้งขนาดสั้นและขนาดยาว ร้อยแก้วที่มีขนาดสั้นมักจะมีลักษณะที่น่าสังเกตอยู่ประการหนึ่งคือ มักจะเป็นร้อยแก้วที่มีสัมผัสคล้องจองกันอยู่จำนวนหนึ่งด้วย

วรรณกรรมมุขปาฐะเมืองนครศรีธรรมราช ทั้งที่เป็นร้อยแก้วและร้อยกรอง ซึ่งยังคงแพร่หลายอยู่ค่อนข้างมากในท้องถิ่นชนบท มีเพลงร้องเรือ ปริศนา ร้อยกรองของชาวบ้าน เพลงประกอบการละเล่นของเด็ก บทกลอน มหรสพพื้นบ้าน ถ้อยคำสำนวน กาพย์ชาวบ้าน และนิทานพื้นบ้าน เป็นต้น วรรณกรรมแต่ละประเภทเหล่านี้ ต่างก็มีลักษณะโครงสร้าง และเนื้อหาพิเศษเฉพาะตัวในทีนี้ จะขอยกตัวอย่างแต่พอสังเขปดังนี้คือ

ตัวอย่างวรรณกรรมมุขปาฐะประเภทร้อยกรอง

ที่หนึ่งถึงสุด
มองดูรู้ได้
กลอนกลั่นใจ
มีในสารบาญ

จดจุดเครื่องหมาย
ทำให้หลักฐาน
เข้าใจเมื่ออ่าน
วิจารณ์กฎเกณฑ์
(กลอนสี่ : หนังสือ ป.ชี้ช้าง)

ฟ้าลั่นเจ้าเหอขึ้นมา
น้องเอามีอมาเท้ากาง
น้องสาวพรหมจารี
เอาหลังไปพึ่งต้นไม้

หมั่นล้นขึ้นมาผางผาง
เอาหลังไปพึ่งต้นไม้
ทีนี้จะเป็นแม่หม้าย
ร้องไห้ดังฟ้าเหี้ยล้น
(กลอนหก: ของนายเผด็จ รัชสารี)

หอมบุปผาหลงส่งแด่รส
พาพื้นชื่นชุ่มทั้งหนุ่มสาว
วาระแรกจะได้ดูหนูแสดง

ระรวยรินกลิ่นหอมพะยอมสด
น้ำค้างหยดพร่างพราวลงหนาวแดง
ดาราพราวเกินดวงโชติช่วงแสง

แล้วเขียนทิวทาปากอยากจะสวย หนูรวบรวบรับรดผัดกฐา
บรรจงผูกผูกปัดจัดพราวตา ทั้งเครื่องหน้าผากประดับพร้อมทับทรวง
แล้วสอดปีกแซมทางเหมือนนางหงส์ ดูรูปทรงโสภาน่ารักหวง
พระจันทร์ส่องเข้าห้องดาวเต็มดวง เวลาว่างฉันจะลำน้าเสียงเพลง
(บทหน้านำน : มโนห์ราสมหมาย ศ. เพ็ญ เพียรศิลป์)

ลูกสาวเหอ
เอวกลมนมตั้ง *
ปิ่นให้กลมกลม
นึ่งทำเคยแผ่น

ลูกสาวชาวปากนัง
นึ่งทำเคยแผ่น
ข่มให้แบนแบน
ให้แบนเหมือนเงินเหรียญ
(เพลงร้องเรือ : ชื่อ "ลูกสาวชาวปากนัง")

แพงท่อนาล่อไข่เซียด
พลัดลงมา
ดัมให้เด็ก
ดัมให้ป้าช่วย

ไข่ลึงเอียดเหนียดไว้ชายคา
ไข่หมาเป็นเหล็ก
คนหน่วยสองหน่วย
สองหน่วยขลือกเหล็ก
(เพลงประกอบการละเล่นของเด็ก)

มีนครมหาสถาน
ประจิบทิศและบูรพา
มีสนามหญ้าอยู่หน้าเมือง เจริญเรืองศรีโบราณ
ป้อมปราการเดกชิง

นามขนานนครสถิต
มีทุ่งนาเรียง
มีสนามหญ้าอยู่หน้าเมือง เจริญเรืองศรีโบราณ
ยังปรากฏเสียง
(กลอนเพลงบอก : พระรัตนธัชมณี (ม่วง))

เดชะข้ากราบไหว้
ไหว้คุณบิดามารดา
บรรดาก็คือผู้มี

ขอคุณไว้เหนือเกสี
ข้าพ้าน้ำของข้านี้
เสนียดจัญไรอย่าได้พาล

คุณครูผู้ประเสริฐ
ขอคุณเป็นพาดาน
โอมชัยมหาชัย

เข้ามาอ้าให้ทำการ
มาป้องกันแห่งตัวกู
กันจ้งไหรกันศัตรู

(กาพย์ขอพรของมโนहरาเลื้อน ทองศิลป์)

"เกิดมาเป็นหญิง อย่าเที่ยวคิดตั้ง อยู่นั่นเมื่อใด
อย่าเห็นแต่หนู ก่อขุสนน้ำใจ นารีผู้ใด กว่าไว้หมายจำ
เกิดเป็นสตรี กันมีสามี อย่างเห็นเพลินทำ
กลัวว่าสิ่งใด เข้าใจหมายจำ ทุกวันเช้าค่ำ บำรุงรักษา"
(สุภาษิตสองหญิงชาวใต้)

ฯลฯ

ตัวอย่างวรรณกรรมมุขปาฐะประเภทร้อยแก้ว
ภานิตและสำนวนชาวใต้ :

ปิด ๆ เหมือนแม่ไกร้งทั้ง
เขาไม่รักเราอย่ารักให้หนักหมอง เขากำไมงเรากำวาน กลับ
บ้านดีหา
เบื้อใหม่ (ไม่มี) ข้าวสารเหม็ด (หมด) เมียเกิด นึ่งเห็ดหมา
พานใหม่ (ไม่มี) รวสาวใหม่ (ไม่มี) นม หนมใหม่ได้
ชายไม่หนด

ฯลฯ

ปริศนา :

ไอ้ไหรเหอ... "พลัดแล็ก แด็กถ็อก ถอดพลือก แดง
แจ กัมแลว้ไหวง"
ไอ้ไหรเหอ... "กลมกลมเท่าด้ามพัว ไม่งาซาแยงไม่เข้า"
ไอ้ไหรเหอ... "เร้งกำไมใช้เร้ง บินแคว้งแคว้งอยู่ข้างเขา"
"ธณีหื้อ (เหาะ) ธณีหื้อ ธณีหัน... ได้แก่ไอ้ไหร"
ฯลฯ

ส่วนร้อยแก้วที่มีขนาดยาวนั้น มักจะเป็นนิทานพื้นบ้าน และบทสวดหรือเวทมนตร์ที่ใช้ประกอบในพิธีกรรมต่าง ๆ

๑.๓ คุณค่าและบทบาทของวรรณกรรมท้องถิ่นนครศรีธรรมราช
วรรณกรรมท้องถิ่นนครศรีธรรมราช มีคุณค่าและบทบาทสำคัญหลายประการ กล่าวคือ

๑.๓.๑ วรรณกรรมท้องถิ่น สามารถสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ตั้งแต่โบราณกาลได้เป็นอย่างดี เป็นต้นว่า สะท้อนให้เห็นสภาพเศรษฐกิจทั่ว ๆ ไป ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและกลุ่มชน คติทางศาสนา ประวัติศาสตร์ ขนบธรรมเนียมประเพณีของกลุ่มชน การเมือง สังคม ช่วยให้นักวิจัยรู้จักและเข้าใจสภาพชีวิตมนุษย์โดยทั่วไปดียิ่งขึ้น เพราะเป็นที่ประมวลแห่งความรู้สึกนึกคิด ความเชื่อ ความกลัว ความนิยม ความบันเทิง และระเบียบแบบแผนและอื่น ๆ ที่นิยมกันว่าดีและถูกต้อง แม้แต่กฎหมายบ้านเมืองก็ยังไม่บังคับจิตใจของมนุษย์ได้เท่า เพราะได้อธิบายได้ฟังและอบรมอยู่กับชีวิตเช่นนั้นมาแต่อดีตเรื่อยมา ฯลฯ

๑.๓.๒ วรรณกรรมท้องถิ่น เป็นมรดกหรือสมบัติของชาติ ในฐานะที่เป็นวัฒนธรรมประจำชาติ เป็นเครื่องมือช่วยให้คนแลเห็นสภาพของตนว่าคล้ายคลึงกับที่อื่น ๆ ทั่วโลก ความคิดเห็นนี้จะไม่สร้างความรู้สึกแบ่งแยก ขณะเดียวกันก็สร้างความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตนว่ามีได้ด้อยหรือผิดแปลกไปจากถิ่นอื่นใดในประเทศไทย ต่างชาติและในโลก ทำให้รู้จักสภาพชีวิตในท้องถิ่น ชีวิตของกลุ่มชน ชีวิตของตนในภาคได้ อันจะเป็นแนวทางนำไปสู่ความเข้าใจมวลมนุษย์

๑.๓.๓ วรรณกรรมท้องถิ่น มีคุณค่าทางปรัชญา วิชาการ สุนทรียะ และจริยศาสตร์ อันเป็นเครื่องชี้ให้เห็นจินตนาการ ความเป็นอยู่ คตินิยม และมาตรฐานของสังคม ทำให้มองเห็นการดำรงชีวิตของกลุ่มชนในส่วนที่เกี่ยวข้องกับศาสนา การจัดระเบียบและจรรยา

บรรณของสังคม ทำให้มองเห็นถึงประวัติและสิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ คือให้ทั้งความเพลิดเพลิน ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับค่านิยม ความเชื่อ สภาพชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมของท้องถิ่น นอกจากนั้นยังทำให้รู้และเข้าใจในเหตุการณ์ต่าง ๆ ในอดีตไปด้วย เพราะวรรณกรรมได้บันทึกเหตุการณ์บางอย่างไว้ได้เป็นอย่างดีไม่ยิ่งหย่อนกว่าการบันทึกประวัติศาสตร์หรือพงสาวดาร

จากข้อที่นำสังเกตต่าง ๆ เกี่ยวกับวรรณกรรมท้องถิ่นนครศรีธรรมราชเท่าที่กล่าวมานี้ พอจะเป็นหลักฐานได้ว่า การศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่น ย่อมจะก่อให้เกิดคุณค่าอย่างมหาศาลทางวิชาการ สังคม วัฒนธรรม จริยธรรม และคตินิยม โดยเฉพาะคุณค่าทางจริยธรรมและคตินิยม ซึ่งเป็นปัจจัยหลักที่จะเสริมสร้างสันติสุขให้เกิดแก่สังคมนั้นเป็นสิ่งที่น่าสนใจศึกษายิ่ง*

นอกจากนี้ยังมีผู้สนใจศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นอีกจำนวนไม่น้อยที่ได้ศึกษาวรรณกรรมมุขปาฐะและวรรณกรรมลายลักษณ์ของเมืองนครศรีธรรมราชและได้สรุปคุณค่าและบทบาทของวรรณกรรมท้องถิ่นไว้ดังนี้ คือ

๑.๓.๔ วรรณกรรมมุขปาฐะมีคุณค่าสรุปอยู่หลายประการ ดังเช่น

ก. คุณค่าทางอารมณ์ คือให้รสวรรณคดีทั้ง ๔ รส

ข. คุณค่าทางสังคม คือ สะท้อนให้เห็นสภาพสังคมด้านต่าง ๆ

* วิเชียร ณ นคร. "จริยธรรมและคตินิยมที่ปรากฏในวรรณกรรมลายลักษณ์ของภาคใต้" เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการ วรรณกรรมลายลักษณ์ หมายเลข ๑๖ เรื่อง "วรรณกรรมภาคใต้จากหนังสือบูด" พ. สถาบันทักษิณคดีศึกษาสงขลา. ๘-๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๕.

ก. คุณค่าทางสติปัญญา คือให้ความรู้ทั้งทางศิลปและศาสตร์หลายสาขา*

ง. คุณค่าทางด้านคติธรรม คือให้แง่คิดอันเป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิต

จ. คุณค่าทางด้านศิลปวรรณกรรม หรือวรรณศิลป์
คุณค่าเหล่านี้จะส่งผลไปยังนักศึกษา ครูอาจารย์ นักปกครอง ผู้สนใจศึกษาโดยทั่วไปและประเทศชาติในที่สุด"

๑.๓.๕ วรรณกรรมท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญต่อสังคมหลายประการ เป็นต้นว่าด้านจริยธรรม การปกครอง การศึกษา เศรษฐกิจ และประเพณีเป็นต้น โดยเฉพาะบทบาทด้านจริยธรรมนั้นเน้นมากเป็นพิเศษ

อย่างไรก็ตามพอจะจำแนกบทบาทของวรรณกรรมท้องถิ่นที่มีต่อสังคมออกได้เป็น ๒ ลักษณะคือ

ก. วรรณกรรมท้องถิ่นมีบทบาทในลักษณะของการอนุรักษ์ และพัฒนาสังคมด้านต่าง ๆ อันหมายถึง วรรณกรรมท้องถิ่นที่สนับสนุนส่งเสริมให้สังคมนั้น ๆ ดำรงอยู่เป็นไปและพัฒนาไปตามแบบแผนของสังคม

ข. วรรณกรรมท้องถิ่นมีบทบาทในลักษณะของการต่อต้านสังคมด้านต่าง ๆ อันหมายถึง วรรณกรรมท้องถิ่นที่ขัดต่อแบบแผนของสังคมที่เป็นอยู่ เป็นลักษณะของการเสนอแนวคิดแปลกใหม่ไปจากแบบแผนของสังคม"

* วิมล คำศรี. วรรณกรรมท้องถิ่นศึกษา. หน้า ๑๐-๑๑.

* วิมล คำศรี. "บทบาทของวรรณกรรมที่มีต่อสังคมภาคใต้ในด้านจริยธรรมและการปกครอง" เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการ หมายเลข ๑๘ เรื่อง "วรรณกรรมภาคใต้จากหนังสือบูด" ณ สถาบันทักษิณคดีศึกษาสงขลา. ๘-๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๘.

ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวรรณกรรมท้องถิ่น
นครศรีธรรมราชที่นำมาเสนอไว้ในที่นี้พอจะเป็นพื้นฐานที่จะนำผู้สนใจไปสู่การศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่น ในส่วนที่เป็นรายละเอียดต่อไปได้สะดวกขึ้นตามสมควร

๒. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการวิเคราะห์วรรณกรรมท้องถิ่น

๒.๑ ความหมายของการวิเคราะห์

นักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญทางภาษาและวรรณกรรมหลายท่านได้ให้นิยามคำ "วิเคราะห์" และ "วรรณคดีวิเคราะห์" ไว้คล้ายคลึงกัน ซึ่งล้วนมีประโยชน์อย่างยิ่งต่อการนำมาพิจารณาหลอมรวมและปรับใช้กับการวิเคราะห์วรรณกรรมท้องถิ่นกล่าวคือ

ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ ได้ให้นิยามและอธิบายความหมายคำ "วิเคราะห์" ไว้ว่าดังนี้

"การวิเคราะห์ เป็นขั้นหนึ่งของการวิจารณ์วรรณคดี ขั้นนี้เป็นการแยกแยะส่วนต่างๆ ออกดูให้ถี่ถ้วนที่สุดเท่าที่จะทำได้ เช่นเดียวกับว่า ถ้าหากเราจะพิจารณาพวงมาลัยพวงหนึ่งเราก็จะดูว่า เป็นมาลัยกลมหรือมาลัยเสี้ยว มาลัยนี้ร้อยเพื่อใช้ในการใด ใช้ดอกไม้อะไรร้อยให้เป็นลวดลาย ลายนั้นมีความหมายเฉพาะอย่างไรหรือไม่ และลายนั้นแลเห็นถนัดชัดดีหรือร้อยโดยไม่มีฝีมือ ทำให้ลายนั้นเห็นไม่ชัด เมื่อจะพิจารณางานเขียนชิ้นหนึ่ง ๆ เราก็จะแยกแยะไปตามรูปแบบของงานนั้น เช่น บทละครว่า สำหรับใช้ในบทละครนอก อาทิ พระราชนิพนธ์ รัชกาลที่ ๒ เรื่องสังข์ทอง เราก็จะดูว่า เนื้อเรื่องเป็นอย่างไร ลักษณะนิสัยของตัวละครแต่ละตัวเป็นอย่างไร วิธีการบรรยายเรื่องอาศัยแบบฉบับใด กลอนดีหรือไม่ ที่เราว่าดีเพราะเหตุใด นอกจากกลอนดีแล้วมีอะไรที่ประทับใจเราอีกหรือไม่ เราไม่พอใจตอนไหนหรือตัวละครตัวไหน ไม่พอใจการกระทำอันใดในเรื่องบ้าง"

* ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ. วิเคราะห์สวรรณคดีไทย. หน้า ๙-๘.

สุริวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ ได้ให้นิยามและอธิบายความหมายการศึกษาวิเคราะห์วรรณคดีไว้ดังนี้

การวิเคราะห์วรรณคดี หมายถึง การศึกษาในเชิงแยกหาองค์ประกอบต่างๆ ของวรรณคดี โดยผู้วิเคราะห์จะต้องมีแว่นวิเศษเป็นเครื่องมือส่องให้แลเห็นลึกลงไปว่า งานสำเร็จรูปนั้นมีอะไรประกอบอยู่ในลักษณะใด เพื่อจะได้มีเกณฑ์ในการประเมินค่าวรรณคดีเรื่องนั้นและจะได้นำไป “ปรับใช้เป็น”^๑

กระแสร มาตยาภรณ์ ได้ให้นิยามและอธิบายความหมายคำ “วรรณคดีวิเคราะห์”ไว้ดังนี้

“วรรณคดีวิเคราะห์หมายถึง การศึกษาพิจารณาแยกแยะส่วนต่างๆ ของวรรณคดีเฉพาะเรื่องออกมาอย่างละเอียดละออถี่ถ้วน กล่าวโดยละเอียดวรรณคดีวิเคราะห์คือการแยกแยะส่วนต่าง ๆ ของเรื่องในเชิงองค์ประกอบทางภาษา การหาสัมพันธภาพของวรรณกรรมชิ้นนั้น กับสิ่งต่าง ๆ และเกณฑ์การประเมินค่างานชิ้นนั้น”^๒

จากนิยามนี้สามารถสร้างเป็นแผนภูมิของวรรณคดีวิเคราะห์ได้ดังนี้”

^๑ สุริวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. วรรณคดีวิเคราะห์. หน้า ๒.

^๒ กระแสร มาตยาภรณ์. วรรณคดีวิเคราะห์ : หลักทางประการ. หน้า ๒๕.

^๓ ด.หน้า ๓๐.

การวิเคราะห์วรรณกรรมท้องถิ่นในที่นี้ผู้เขียนหมายถึง การแยกแยะส่วนต่าง ๆ ของวรรณกรรมท้องถิ่น ตามวัตถุประสงค์ที่จะศึกษา เช่น วิเคราะห์เนื้อเรื่อง วิเคราะห์กลวิธีในการเสนอเรื่อง วิเคราะห์ทัศนะของผู้เขียนและปรัชญาของเรื่อง ฯลฯ ซึ่งมักจะใช้ทฤษฎีทางวรรณกรรมมาพิจารณาศึกษาวิเคราะห์ด้วย"

๒.๒ พัฒนาการและแนวคิดในการศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมท้องถิ่น

จากหลักฐานที่ปรากฏในเอกสารสิ่งพิมพ์ชี้ให้เห็นว่าในประเทศไทยมีผู้สนใจศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นบ้างแล้วเมื่อประมาณ ๖๐ - ๗๐ ปีที่แล้วมา

การศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นในประเทศไทยและท้องถิ่นภาคได้มีลักษณะที่น่าสังเกตดังนี้

๒.๒.๑ การศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นช่วง

พ.ศ. ๒๔๖๓ - ๒๔๙๗.

การศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นในช่วงนี้ ส่วนใหญ่เป็นลักษณะของการบันทึกรวบรวมไว้ไม่ให้สูญหาย และจัดพิมพ์เผยแพร่เพื่อแจกจ่ายในงานศพ เพื่อธรรมวิทยาทานการกุศล เพื่อเป็นเรื่องอ่านเล่นสนุก ๆ ในโอกาสต่าง ๆ และเพื่อใช้เป็นสารคดีวิชาการประกอบการศึกษาบางสาขาวิชา เช่น สังคมศึกษา วัฒนธรรม มานุษยวิทยา วรรณคดี ฯลฯ ไม่ได้มีเจตนาที่จะศึกษาในแง่ที่เป็นศาสตร์หรือสาขาวิชาใดวิชาหนึ่งโดยเฉพาะ ตัวอย่างผลงานการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นในช่วงนี้ได้แก่ "บทกลอนกล่อมเด็ก บทปลอบเด็กและบทเด็กเล่น" ซึ่ง

* วิมล คำศรี. วรรณกรรมท้องถิ่นศึกษา. หน้า ๑๕๐.

หอสมุดวิจิตรญาณ จัดพิมพ์เผยแพร่เมื่อ ปีพ.ศ. ๒๔๖๓ "เพลงเรือชาวเหนือ ของเจริญ อุปถัมภ์านนท์" สำนักพิมพ์พรหมบุรีเจริญจัดพิมพ์เผยแพร่ เมื่อ ปี พ.ศ. ๒๔๘๒ และผลงานของพระยาอนุমানราชธน เกี่ยวกับชีวิตและวัฒนธรรมไทย ซึ่งสำนักพิมพ์สุวิธานนท์ จัดพิมพ์เผยแพร่ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๙๓ เป็นต้น" เฉพาะวรรณกรรมท้องถิ่นนครศรีธรรมราชที่พิมพ์เผยแพร่ในช่วงนี้เท่าที่สำรวจได้มีจำนวนน้อยเล่ม เช่น

ปี พ.ศ. ๒๔๗๐ พิมพ์ผลงานของขุนชำนาญคดี (ปิ่น รัตนวันท์) เรื่อง วินัยบัญญัติ

ปี พ.ศ. ๒๔๗๕ พิมพ์ผลงานของพระครูชุ่มสาธวณโน เรื่องกุณารัตต์และสมณสังญา

ปี พ.ศ. ๒๔๘๕ พิมพ์ผลงานของ แม่ชีอิม สุวรรณรัตน์ เรื่องธรรมภาษิต

ปี พ.ศ. ๒๔๙๒ พิมพ์ผลงานของ พระครูพิพิธคณาทร (พิน สุวโจ) เรื่องพุทธประวัติคำกลอน เพลงบอกเกิดแก่เจ็บตาย ผลงานของเพลงบอกนคร ชลารัตน์ เรื่อง บันทึกประวัติพระครูวิสุทธิจารี วัดจันทพอ ท่าศาลา

ปี พ.ศ. ๒๔๙๔ พิมพ์ผลงานของ พระครูประกาศภูมิสถิต เรื่อง สุภาษิตคำกลอนสอนเด็ก ผลงานของขวัญวัด เรื่อง บิดากาญจนา

ปี พ.ศ. ๒๔๙๗ พิมพ์ผลงานของ พระมหา นวล ยโส เรื่องพุทธประวัติคำกลอน ผลงานของขุนจำเจริญ (ถำนั้นหนู) เรื่องนิราศพระธาตุนครศรีธรรมราช

ฯลฯ

* วิมล คำศรี. วรรณกรรมท้องถิ่นศึกษา. หน้า ๒๑ - ๒๒.

การพิมพ์วรรณกรรมท้องถิ่นเหล่านี้มีเป้าหมาย
เพื่อเป็นวิทยาทานการกุศลเป็นสำคัญ”

๒.๒.๒ การศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นช่วงปี พ.ศ.
๒๔๕๘ - ๒๔๖๖ .

การศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นเริ่มกระทำอย่าง
จริงจังในฐานะที่เป็นศาสตร์หรือสาขาวิชาหนึ่ง สถาบันการศึกษาต่างๆ
ได้นำเอาเนื้อหาวรรณกรรมท้องถิ่นไปบรรจุไว้ในหลักสูตรระดับอนุปริญา
ปริญญาตรี และปริญญาโท เช่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วิทยาลัย
วิชาการศึกษา มหาวิทยาลัยรามคำแหง และวิทยาลัยครู เป็นต้น ด้วย
เหตุนี้จึงมีการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่น เพื่อวัตถุประสงค์ทางวิชาการ เกิด
ขึ้น มีผลงานทางวิชาการเกี่ยวกับวรรณกรรมท้องถิ่นเผยแพร่ในช่วงนี้หลาย
ลักษณะทั้งที่เป็นงานรวบรวม เรียบเรียง งานวิจัยหรือวิทยานิพนธ์และ
บทความต่าง ๆ ปรากฏทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค” เฉพาะในท้อง
ถิ่นภาคใต้และเมืองนครศรีธรรมราชเริ่มมีการพิมพ์ผลงานการศึกษา
วรรณกรรมท้องถิ่น เพื่อวัตถุประสงค์ทางวิชาการบางเรื่องออกเผยแพร่
และเริ่มนำเอาวรรณกรรมท้องถิ่นซึ่งพิมพ์เผยแพร่เพื่อวัตถุประสงค์อื่น ๆ
มาใช้เพื่อวัตถุประสงค์ทางการศึกษาด้วย วรรณกรรมท้องถิ่นที่พิมพ์เผย
แพร่ในช่วงนี้มีหลายเรื่องขอยกตัวอย่างแต่เพียงสังเขปดังนี้”

ปี พ.ศ. ๒๔๕๘ - ๒๕๐๗ มีการพิมพ์เรื่องต่อ
ไปนี้ออกเผยแพร่คือ

งานของพระเกลื่อน อินทสุวณโณ เรื่อง
กตัตถรรพค้ำกลอน

“ วัฒน คำศรี. วรรณกรรมท้องถิ่นศึกษา. หน้า ๑๗๔-๑๘๒.

“ วัฒน คำศรี. วรรณกรรมท้องถิ่นศึกษา. หน้า ๒๒-๒๓.

“ วัฒน คำศรี. วรรณกรรมท้องถิ่นศึกษา. หน้า ๑๗๕ - ๑๗๖.

งานของ ร.ต.อ.เปี่ยม บุญยโชติ เรื่อง นิทาน
ชาดกและเรื่องศาสนา

งานของ พระปลัดเลี่ยม อาสโย เรื่อง พระยา
ศรีธรรมโศกราช

งานของ พระสมุทรฤกษ์ โอภาโส เรื่อง ดำน่าน
พระทนต์พระธาตุ

งานของ นายทอง หนูขาว เรื่อง สี่เสือ สอง
สาวสามสัตว์

งานของ จ.ผดุงเดช ศิษย์ท่าโพธิ์ เรื่อง เดือน
ใจกำกลอน

งานของ นายเกี่ยม ทิพย์เสภา เรื่อง นิทาน
กำกลอน ปู่สอนหลาน

งานของ อาจารย์ภิญโญ จิตต์ธรรม เรื่อง เพลง
ร้องเรือ

งานของ นายแคล้ว ศรีพันธ์ เรื่อง นายทน
นางทาน และสุภาษิตสอนชายหญิง

งานของ นายปานบอด นายรอดหล่อ เรื่อง
เพลงบอกโต้ตอบระหว่างนายปานบอดกับนายรอดหล่อ

งานของนายประวิง หนูเกื้อ เรื่อง ชุมชุมกล
บทเพลง

งานของ ส. ทวีรัตน์ เรื่อง ประวัติและอภินิหาร
พ่อท่านคล้าย

งานของ ศรีสอาด เรื่อง เดือนชนครองเรือน
 ฯลฯ

ไปนี้ออกเผยแพร่อีก

กตัญญูบ้านปักษ์ใต้

คำกลอน

ปี พ.ศ. ๒๕๐๘ - ๒๕๑๖ มีการพิมพ์เรื่องต่อ

งานของ อาจารย์สุริวงษ์ พงศ์ไพบูลย์ เรื่อง

งานของ นายสว่าง แท่นปู่ เรื่องสร้อยสมศรี

งานของ นายขุนเปิดลาข เรื่องสวนพระลอดับ
งานของ นักเขียนสารคดี ในสารนครศรีธรรมราช
งานของ พระประวิง เพชรอาวุธ เรื่อง ศิริมาก
ลับใจคำกลอน

ฯลฯ

การพิมพ์งานวรรณกรรมท้องถิ่นออกเผยแพร่วาง
ในช่วงนี้มีวัตถุประสงค์เพิ่มขึ้นจากช่วงแรก คือ นอกจากจะพิมพ์เพื่อ
วิทยาทานการกุศลแล้ว ยังพิมพ์เพื่อจำหน่ายและเพื่อใช้เป็นสื่อในการ
ศึกษาวิชาการอีกด้วย

๒.๒.๓ การศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นช่วงปี พ.ศ.
๒๕๑๗ - ๒๕๓๓.

การศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นในช่วงที่ ๓ นี้
ได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางจากบุคคล สถาบัน และองค์กรทั้งในและ
นอกวงการศึกษา การศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นในช่วงนี้จะขยายขอบเขต
ออกไปมากไม่เพียงแต่นักศึกษา ครู อาจารย์ และนักวิชาการ
ในสถาบันการศึกษาดัง ๆ เท่านั้นที่สนใจศึกษา สถาบัน องค์กร และ
หน่วยงานต่าง ๆ ที่สำคัญทั้งที่เป็นของรัฐบาลและเอกชน ต่างก็พากัน
สนใจให้ความสำคัญและสนับสนุนส่งเสริมการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่น

อย่างจริงจังในลักษณะและรูปแบบต่าง ๆ กันจนทำให้การศึกษาวรรณกรรม
ท้องถิ่นในช่วงนี้มีลักษณะพิเศษต่างไปจากสองช่วงแรกอยู่หลายประการ
กล่าวคือ

๑) ปัจจัยสนับสนุน มีปัจจัยหลายอย่างสนับสนุนให้มีการศึกษา
วรรณกรรมท้องถิ่นกว้างขวางขึ้น ดังเช่น

๑.๑ มีการเปิดสอนหลักสูตร ระดับอนุปริญญา
ปริญญาตรีและปริญญาโท สาขาวิชาต่าง ๆ เพิ่มขึ้นในสถาบันอุดมศึกษา
หลายสถาบัน โดยมีรายวิชาวรรณกรรมท้องถิ่นทั้งในลักษณะของ
ภาคนิพนธ์ และวิทยานิพนธ์ ในระดับมัธยมศึกษาและประถมศึกษาที่มี
หลักสูตรที่มุ่งเน้นด้านภาษาและวัฒนธรรม วรรณกรรมท้องถิ่นในฐานะที่
เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม จึงถูกนำไปใช้เป็นเนื้อหาส่วนหนึ่งของ
รายวิชาในระดับมัธยมศึกษาและประถมศึกษา

การเปิดสอนหลักสูตรระดับต่าง ๆ ดังกล่าวแล้วจึงเป็น
ปัจจัยสำคัญที่ทำให้การศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นในลักษณะและรูปแบบ
ต่าง ๆ ขยายขอบเขตกว้างขวางขึ้น ทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ

๑.๒ มีสถาบันและองค์กรสนับสนุนการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นเกิดขึ้นหลายสถาบัน หลายองค์กร เช่น มีศูนย์
วัฒนธรรมประจำจังหวัด ศูนย์วัฒนธรรมประจำอำเภอ มีสถาบันไทยคดี
สถาบันทักษิณคดีศึกษา ฯลฯ สถาบันเหล่านี้ได้รวบรวมศึกษาค้นคว้าวิจัย
และส่งเสริมเผยแพร่วรรณกรรมท้องถิ่นอย่างมีเป้าหมาย โครงการและ
แผนงานโดยมีองค์กรมูลนิธิ ทั้งภาครัฐบาลและเอกชน ทั้งในประเทศ
และต่างประเทศสนับสนุนด้านงบประมาณและวัสดุอุปกรณ์ที่ทันสมัย

การมีสถาบันและองค์กรลักษณะนี้จึงเป็นปัจจัยสำคัญยิ่ง
ที่ช่วยให้การศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นดำเนินไปอย่างมีเป้าหมายและ
สัมฤทธิ์ผลตามโครงการทั้งในระยะสั้นและระยะยาว

๑.๓ มีนักวิชาการและผู้สนใจการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นเพิ่มมากขึ้น ปัจจัยทั้งสองประการดังกล่าวข้างต้นมีส่วนสำคัญที่ทำให้ผู้สนใจวรรณกรรมท้องถิ่นเป็นพื้นฐานอยู่แล้วได้มีพลังในการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นอย่างจริงจังยิ่งขึ้น และในขณะเดียวกันก็ได้สร้างผู้สนใจการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นกลุ่มใหม่ขึ้นอีกจำนวนหนึ่ง บุคคลทั้งสองกลุ่มนี้เองที่มีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นทั้งในเชิงอนุรักษ์และพัฒนาทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ

๒) รูปแบบและกิจกรรมการศึกษา การศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นในภาวะที่มีปัจจัยสนับสนุนนี้มีหลายรูปแบบ เช่น มีการสำรวจแหล่งข้อมูล การเก็บรวบรวม การจัดระบบ การปริวรรต การศึกษาวิเคราะห์ การพิมพ์เผยแพร่ การส่งเสริมเผยแพร่ การนำวรรณกรรมท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์เพื่อการต่าง ๆ เป็นต้น การประกอบกิจกรรมเหล่านี้มีทั้งส่วนที่เป็นราชบุคคล และกลุ่มบุคคลทั้งในและนอกระบบการศึกษา

การศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นตามลักษณะและรูปแบบต่าง ๆ เหล่านี้ได้อาศัยหลักวิชาการมากขึ้น โดยเฉพาะการประชุมสัมมนา การประชุมปฏิบัติการและการระดมสรรพกำลังนักวิชาการและผู้สนใจศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นเพื่อพัฒนาการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นมีอยู่บ่อยครั้งซึ่งเป็นรูปแบบและกิจกรรมการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นที่น่าจะสนับสนุนให้มีโครงการและแผนงานทั้งระยะสั้นและระยะยาว เพราะเป็นวิธีการสำคัญที่จะช่วยให้การศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นได้รับการพัฒนาไปสู่เป้าหมายและทิศทางที่ควรจะเป็น อันจะยังประโยชน์อย่างยิ่งให้เกิดขึ้นแก่วงการศึกษาศึกษาและสังคมโดยรวม

๓) ผลงานการศึกษา เนื่องจากมีปัจจัยสนับสนุนและมีรูปแบบและกิจกรรมการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นหลากหลายยิ่งขึ้น จึงทำให้มีผลงานการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นหลายลักษณะเช่น งานรวบรวม งาน

ปริวรรต งานเรียบเรียง งานศึกษาวิเคราะห์ วิจัย วิชานิพนธ์ ตำรา และบทความต่าง ๆ เป็นต้น ดังเช่น

ผลงานการรวบรวมและศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ของศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดสุราษฎร์ธานี ภูเก็ต พัทลุง สงขลา นครศรีธรรมราช และสถาบันทักษิณคดีศึกษา

ผลงานการศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ของนักวิชาการต่อไปนี้ เช่น กุหลาบ มัลลิกะมาส ดิเรก พรดตะเสน กัญญาจิตต์ธรรม อาคม พัตติยะ ณัฐวุฒิ สุทธิสงคราม สุวิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ วิเชียร ณ นคร ล้อม เพ็งแก้ว ประพนธ์ เรืองณรงค์ ชวน เพชรแก้ว จำเริญ แสงดวงแข ถิ่นทัส ทองช่วย ปราณี ขวัญแก้ว สมปราชญ์ อัมมะพันธ์ ประทีป ชุมพล สมหมาย ปิ่นพุทธศิลป์ ขวัญดี อัดวาภูมิชัย ขวัญดี พิชะกุล ปรีชา นุ่นสุข จิระภพ สุคันธกาญจน์ พรศักดิ์ พรหมแก้ว พิทยา บุขรรัตน์ วิมล คำศรี จรูญ ดันสูงเนิน

ฯลฯ

ผลงานการศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมท้องถิ่นของบัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา และมหาวิทยาลัยอื่น ๆ อีกหลายสถาบัน

เฉพาะผลงานการศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมท้องถิ่นของนครศรีธรรมราช ระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๑๗-ปัจจุบัน มีตัวอย่างพอสังเขปดังนี้

ผลงานการปริวรรตวรรณกรรมท้องถิ่นจากหนังสืออุคมิหลายเรื่องเช่น สุมนีสำนวนเก่า พระรถ-เมรี นายด่านวันคาร ลิลิตโสฬส นิมิต เจ้าเพชร ศรีธรรมาธิปไตย ปฐมมาลา ตำราอุคมิถก ภายนอก โคลงสุภาษิต พระชมพู่ พระยาอภัยพิทักษ์ พระนิพนธ์นิพนธ์ สำนวน ที่ ๑-๕

ฯลฯ

ผลงานการศึกษาวิเคราะห์วิจัยมีหลายเรื่อง เช่น วรรณกรรมท้องถิ่นศึกษา วรรณกรรมมุขปาฐะ วรรณกรรมลายลักษณ์ วรรณกรรมภาคใต้ การศึกษาวิเคราะห์ศาสตร์ในสุบินสำนวนเก่า การศึกษาวิเคราะห์คำนิยามสตรีไทยถิ่นใต้ที่ได้จากเพลงกล่อมเด็ก การศึกษาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราชจากวรรณกรรม การศึกษานิทานพื้นบ้าน นครศรีธรรมราช การศึกษาวรรณกรรมพยากรณ์ชีวิตจากจังหวัด นครศรีธรรมราช การศึกษาวิเคราะห์เพลงกล่อมเด็กเมืองนครศรีธรรมราช

ฯลฯ

นอกจากนี้ยังมีบทความที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา วรรณกรรมท้องถิ่นนครศรีธรรมราช ปรากฏในเอกสารสัมมนา วารสาร ต่าง ๆ อีกหลายเรื่อง ทั้งที่เป็นวารสารของสถาบันการศึกษาหน่วยงาน ทางราชการและเอกชน

จะเห็นได้ว่าการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นตั้งแต่ ปี พ.ศ. ๒๕๑๙ - ๒๕๓๓ กระทำกันอย่างจริงจัง และเป็นวิชาการที่กำลังเป็นที่ สนใจในวงกว้าง

อย่างไรก็ตามนักวิชาการคนสำคัญต่อวงการศึกษาคิดชน วิทยา และวรรณกรรมท้องถิ่นท่านหนึ่งได้ให้ข้อสังเกตบางประการเกี่ยว กับการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นไว้ดังนี้^๑

ก. การศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ประเภทลายลักษณ์ยัง ไม่มีคำตอบที่ชัดเจนพอในแง่สำคัญ ๆ ที่เป็นพื้นฐานหลัก คือสภาพรรม สภาพความเป็นจริง และพัฒนาการในด้านรูปแบบ ปริมาณ และสารัตถะ กล่าวคือ

^๑ สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. "ข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับการศึกษาและ วิจัยวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้" เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง วรรณกรรมภาคใต้จากหนังสือชุด (สมุดข่อย) ณ สถาบันทักษิณคดีศึกษา สงขลา. ๘-๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๘. จัดสำเนา ๕ หน้า

๑. การศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ยังไม่ได้กระทำ ในลักษณะของการถ่วงลึกถึงข้อมูลขั้นต้นมากพอที่จะสรุปประเด็นที่เป็น แก่นหรือฐานในการวิเคราะห์ขั้นต่อไป

๒. การจะศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้โดยอาศัยแต่ วรรณกรรมประเภทสมุดข่อย หมดโอกาสที่จะกระทำได้ในภาวะปัจจุบัน คงต้องหันไปอาศัยวรรณกรรมประเภทใบลาน ให้มากขึ้นกว่าเท่าที่เป็นอยู่ ซึ่งข้อมูลประเภทนี้ ยังขาดหน่วยงานหรือบุคคลให้ความสนใจแม้แต่ใน ขั้นเก็บรวบรวมและถ้าสามารถเก็บรวบรวมได้ ก็ยังขาดผู้ที่จะมีบรรทัดเพื่อ ให้เข้าใจกันได้กว้างขวาง เพราะส่วนใหญ่เป็นอักษรขอม ข้อมูลส่วนหนึ่ง ที่สำคัญยิ่งที่จะต้องเฝ้หามาประกอบคือ วัฒนธรรมพื้นบ้านในลักษณะอื่น รวมทั้งวรรณกรรมบอกเล่า ซึ่งจะเพิ่มความซับซ้อนและเสี่ยงต่อการผิดพลาดยิ่งขึ้น

๓. ความหวังที่จะสร้างหรือเกิดผู้เชี่ยวชาญ (Scholar) ทางวัฒนธรรมพื้นบ้านแขนงนี้จะเกิดขึ้นได้โดยยาก ถ้ามองข้ามความ สำคัญของงานเก็บรวบรวมและผู้รวบรวม (collector)

ข. สถานภาพการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ตั้งแต่อดีต จนปัจจุบัน มีลักษณะที่น่าสังเกตดังนี้

๑. การศึกษาวิจัยวรรณกรรมท้องถิ่นของแต่ละคน แต่ละเรื่องเข้าลักษณะซอยเต้าย่อยอยู่ในแถวร้อยละเก้าสิบ ที่เหลือจึง จะเป็นการตอบคำถามที่แปลกใหม่ อย่างที่ผู้ศึกษาเองไม่ค่อยมั่นใจนัก ลักษณะที่เรียกว่าซอยเต้าย่อยอยู่ในแถวมีดังนี้

๑.๑. อธิบายความหมายของหนังสือชุดคำว่า มุดดำ มุดขาว นับได้หลายหน้ากระดาษ คนที่ทำในระยะหลัง ยังสามารถ เพิ่มให้ยาวอีก ๆ ขึ้น

๑.๒. แนะนำให้ผู้อ่านผลงานของตนรู้จัก "ภาค

๔. การศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ในแง่อื่น ๆ เช่น ด้านโภชนาการการป้องกันรักษาโรค เศรษฐกิจ วิธีการจัดการ การเมือง เศรษฐกิจทางสังคม ฯลฯ ซึ่งกระทำกันน้อยมาก ทั้งที่ข้อมูลเหล่านี้หลายประเภทมีอยู่ในวรรณกรรมท้องถิ่นค่อนข้างมาก

ก. ผู้ทำการศึกษาวิจัย

ปัญหาที่ว่าผู้ที่ศึกษาวิจัยวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ จำเป็นจะต้องเป็นชาวภาคใต้หรือไม่ ข้อนี้ทุกคนคงเห็นพ้องกันว่าไม่จำเป็น แต่เนื่องจากการศึกษาวรรณกรรม จะใช้ข้อมูลเพียงจากตัววรรณกรรมลายลักษณ์เท่านั้นย่อมไม่พอดังกล่าวมาแล้ว ดังนั้นหากผู้ทำการศึกษาวิจัยเป็นคนต่างถิ่นต่างวัฒนธรรม จำเป็นจะต้องเพิ่มเวลาและความอดสาหัสยิ่งขึ้น

ผู้ทำการศึกษาวิจัยซึ่งเป็นลูกที่ แม้จะได้เปรียบในแง่ภาษาและวัฒนธรรมที่จะทำมาช่วยให้การศึกษาสะดวกยิ่งขึ้น แต่ปัญหาของลูกที่บางรายคือความมีอัตตาสูง และถิ่นนิยมแรง ผู้ทำการศึกษาประเภทนี้อาจมีปัญหามากกว่า ผู้ศึกษาที่เป็นชาวภาคอื่น

การศึกษาวิจัยร่วมเป็นคณะ ถ้าสามารถแก้ปัญหาด้านการประสานงานได้ จะช่วยให้ศึกษาได้ผลดียิ่งขึ้น และเป็นนิมิตอันดีในการฝึกกำลังบุคลากร ทั้งอาจช่วยผ่อนคลายปัญหาเรื่องทุนและการเข้าช้อนที่เกินจำเป็นได้บ้าง การที่จะนำเอาสหวิทยาการมาถือลูกค้าน่าจะทำให้สะดวกขึ้น

ปัญหาที่สำคัญอย่างหนึ่งของผู้ศึกษาวิจัยวรรณกรรมท้องถิ่นก็คือ การกำหนดระยะเวลาในการศึกษาวิจัย มักคาดการณ์ได้ยาก ทางที่ดีควรยืดเวลาเอาไว้ ในช่วงที่กำลังดำเนินการที่ค่อนข้างยาวนานนั้น ผู้ศึกษาวิจัยมักต้องขลุกอยู่กับงาน จนอาจเป็นเหตุให้สมาชิกร่วมหน่วยราชการและผู้บริหารไม่เข้าใจว่า หายหน้าหายตาไปอยู่ที่ไหน กว่าผลงาน

จะออกมาช่วยแก้ข้อกังขาเหล่านี้ได้บางทีก็บั่นทอนกำลังใจผู้นั้นจนเสียชขาดไปเสียก่อน

ง. ข้อเสนอแนะในการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้

ความคิดเห็นส่วนตัวของผู้เขียน เห็นว่าการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้นั้น เมื่อข้อมูลชั้นต้นยังขาดความบริบูรณ์ และภาพรวมหลักที่สำคัญยังขาดแคลน จึงน่าจะเร่งดำเนินการในลักษณะต่อไปนี้

๑. เร่งรัดศึกษาเพื่อหาภาพรวมที่เป็นแกนหลักเกี่ยวกับวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ให้ปรากฏชัดเจนที่ควรศึกษา ควรเป็นดังนี้

๑.๑ วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ เชิงประวัติและพัฒนาการ คือการศึกษาในเชิงประวัติวรรณคดีท้องถิ่น ซึ่งจะต้องอาศัยข้อมูลจากต้นฉบับของวรรณกรรมท้องถิ่น เท่าที่เหลืออยู่ให้มากพอประกอบกับวัฒนธรรมพื้นบ้านสาขาอื่นๆ โดยอาศัยวิธีการของสหวิทยาการเช่นการจำแนกและประมวลช่วงอายุของวรรณกรรม อาจต้องอาศัยบางส่วนจากภาพจิตรกรรมที่ผนวกอยู่ในวรรณกรรมนั้น ๆ ให้นักจิตรกรรมช่วยวิเคราะห์ ในด้านพัฒนาการของจิตรกรรมเช่นพัฒนาการในการใช้สี พัฒนาการด้านขนบนิยม และเนื้อหาด้านจิตรกรรม อาจรวมถึงการนำสีไปวิเคราะห์หาอายุ หรือแหล่งผลิต เป็นต้น

๑.๒ พัฒนาการการใช้อักษรและอักษรวิธของวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้

ข้อนี้ต้องศึกษาจากวรรณกรรมทั้งหมด ที่มีอยู่ไม่ใช่ศึกษาเฉพาะเล่ม แล้วสรุปให้เห็นภาพรวมที่แท้จริง ให้เป็นที่เชื่อถือและอ้างอิงได้ รวมทั้งให้สามารถนำเอาพัฒนาการที่ปรากฏนั้นไปช่วยการกำหนดอายุของวรรณกรรมเฉพาะเล่มได้ เพื่อจะได้คัดลอกการพรรณนาถึงเรื่องนี้ในการศึกษาเฉพาะเรื่อง

๑.๓ ศึกษาเพื่อจัดระบบวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้เป็นกลุ่ม

โดยจำแนกตามสารัตถะเช่นประเภทคำสอน คำนาน คำรา ฎหมาย นิทานประโลมโลก ความเชื่อ ฯลฯ อาจจำแนกย่อยลงไปแล้ว ศึกษาให้เห็นภาพรวม ที่เป็นลักษณะปลีกย่อยบางประการ ประมวลเชิงปริทรรศน์วรรณกรรมแต่ละเรื่อง บอกปริมาณและแหล่งเก็บ เพื่อสะดวกแก่การศึกษาเสริมต่อ

๒. การศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้เฉพาะด้านให้มีการเสริมต้องออกเผยปรากฏชัดเพื่อเป็นฐานรองเป็นขั้น ๆ ไป ตามลำดับ หรือขยายฐานรองใหม่ เพื่อการศึกษาจะได้แตกกว้างยิ่งขึ้น ไม่เกิดการขอย้ำซ้ำอยู่กับที่

๓. ควรขยายวงความสนใจการศึกษาไปสู่วรรณกรรมประเภทโบราณคดีด้วย

๔. หน่วยราชการและเอกชน ที่ได้ทำสิ่งที่ควรยกย่องในชั้นต้นมาแล้ว คือการเก็บรวบรวมต้นฉบับไว้อย่างมีระบบ ควรลดการหวงแหน จนกลายเป็นปัญหาสักระยะ ความเจริญก้าวหน้าในการศึกษาค้นคว้าของผู้ที่สนใจ จนเป็นเหตุให้ข้อมูลนั้นให้ประโยชน์แก่คนใด หรืออาจไม่ให้ประโยชน์อะไรเลย และในขณะเดียวกัน ก็จะต้องพยายามใช้ต้นฉบับเดิมให้มีโอกาสอยู่รอดได้นานที่สุดเท่าที่จะนานได้

๕. การเล็งผลเลิศในข้อที่จะให้ผลการศึกษา โอกาสประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์กับสังคม ควรผนวกอยู่ในสำนักของผู้ศึกษาวิจัยด้วยเสมอ

๖. การสนับสนุนจากทุกฝ่ายให้เกิดการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นกลุ่มเล็ก และกว้างขวางกว่าที่เป็นอยู่ อยู่ในวิสัยที่จะทำได้อีกมาก ถ้าทุกฝ่ายเริ่มต้นด้วยการเห็นประโยชน์ เห็นวิธีการจัดการที่ต้องแท้และเชื่อถือได้ ความสำคัญในเรื่องนี้อยู่ที่ตัวผู้ศึกษาเองเป็นรากฐาน

๗. ปัญหาเรื่องทุนทรัพย์ที่จะสนับสนุน ไม่สำคัญเท่ากับ

ปัญหาการใช้ทุนให้เกิดผลคุ้มค่า การมีก้น้อยเพียงแค่นี้ได้ทุนมาเป็นกระสายในการศึกษาวิจัย เป็นเหตุให้คุณภาพของการศึกษาคับแคบขัดสน อาจกลายเป็นเครื่องปั่นทอนผู้ที่เริ่มสนใจได้ทางหนึ่ง จึงน่าจะระวังเรื่องความมั่งคั่งเกินไปไว้บ้าง

๘. ความเคลื่อนไหวในการศึกษาและวิจัยวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ยังมีน้อยทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ

๒.๒.๔ การศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นช่วงปี ๒๕๓๔-ปัจจุบัน.

การศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นช่วงปี ๒๕๓๔-ปัจจุบัน โดยเฉพาะในท้องถิ่นภาคใต้นับว่าเป็นยุคทองของการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ปฏิบัติ โดยกลุ่มผู้ศึกษาได้ยึดถือเอาข้อเสนอแนะในการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่น ซึ่งศาสตราจารย์สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ ได้นำเสนอไว้ดังกล่าวแล้วข้างต้น เป็นเป้าหมายสำคัญอย่างจริงจัง จึงส่งผลให้เกิดปรากฏการณ์ใหม่ ในวงการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ ในภาพลักษณ์ของการศึกษาเชิงสร้างสรรค์ วรรณกรรมท้องถิ่น ซึ่งสามารถทำให้ข้อเสนอแนะในการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นของศาสตราจารย์ สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ ปรากฏเป็นรูปธรรมและก่อให้เกิดคุณภาพการแก่งัดคมอย่างน่าภาคภูมิใจยิ่ง

ในที่นี้ขอนำเอาปรากฏการณ์สำคัญ ๆ เกี่ยวกับการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ ในช่วงปี ๒๕๓๔-ปัจจุบัน มาเสนอไว้ พอสังเขป ดังนี้

๑) โครงการจัดพิมพ์หนังสือ วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ : สถานภาพการศึกษา ของกลุ่มสถาบันราชภัฏภาคใต้

สถาบันราชภัฏกลุ่มภาคใต้ โดยสำนักศิลปวัฒนธรรม ได้ร่วมจัดทำ บรรณานุกรมหนังสือชุดหรือดัชนีหนังสือชุดเพื่อจัดระบบการสืบค้นหนังสือชุด โดยประมวลชื่อหนังสือทั้งหมดที่มีอยู่ในหน่วยงานทางวัฒนธรรมภาคใต้ ซึ่งได้เก็บรวบรวมหนังสือชุดไว้ โดย

มีรองศาสตราจารย์อุดม หนูทอง จากมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ ซึ่งได้ศึกษาค้นคว้าวรรณกรรมลายลักษณ์ มาเป็นเวลานาน ช่วยเป็นผู้ประสานงานมา แต่ตั้ง ปี ๒๕๓๖ จนกระทั่งหนังสือชื่อ วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ : สถานภาพการศึกษาและแหล่งสืบค้น ตามโครงการนี้ได้จัดพิมพ์เผยแพร่ เมื่อเดือนกันยายน ๒๕๔๐

หนังสือที่เกิดจากความร่วมมือของนักวิชาการหลายสถาบันเล่มนี้ ช่วยให้ผู้ที่สนใจศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่น ได้ทราบแหล่งข้อมูลหนังสือชุดในภาคใต้เป็นเบื้องต้นว่ามีหนังสือประเภทใด ชื่อเรื่องอะไร สภาพเป็นอย่างไร และจัดเก็บไว้ที่ไหนบ้าง โดยสามารถสืบค้นได้ ตามลำดับตัวอักษรตามหลักพจนานุกรม ของกลุ่มประเภทของเรื่อง (หัวเรื่อง) และชื่อเรื่องตามลำดับ ดังตัวอย่างเช่น

ชื่อกลาง (V๑๓๐^a)

ชื่อเรื่องที่ปรากฏบนหนังสือชุดต้นฉบับ ชื่อย่อของหน่วยงานวัฒนธรรมที่เก็บรักษาหนังสือชุด หมายเลขชนิดของหนังสือชุด ต้นฉบับได้จากอำเภอ จังหวัด ขนาดหน้ากว้าง x ยาวเป็นเซนติเมตร จำนวนหน้า ความสมบูรณ์ของรูปเล่ม บันทึกเป็นอักษร ภาษาที่บันทึก หมายเลขในเครื่องคอมพิวเตอร์ เช่น

มหาชาติ

พระมหาชาติดก สทช.๑.๔๕๑.๐๐๔ สมุดคัดลอก

จากสงขลา ๑๑x๓๓ ซม. ชำรุด อักษรไทย

ภาษาไทย กัพย์ issi/

BUD/MFN=๔๖๖๓

เวสสันดร สทช.๐๒๕๕ บุคขาว จากไม่ปรากฏที่มา

๑๑x๓๕ ซม. บุคขาว อักษรไทย

ภาษาไทย กัพย์ issi/

BUD/MFN=๖๒๑๑

มหาชาติ

พระมหาชาติดก

เวสสันดร

มหาชาติ เป็นชื่อกลาง (V๑๓๐^a) พระมหาชาติดก และเวสสันดร เป็นชื่อกลาง (V๒๔๕^a) ตามต้นฉบับเดิม สทช. และ สทช. หน้าหมายเลขทะเบียนเป็นชื่อย่อของหน่วยเก็บรักษาต้นฉบับชุด มีหน่วยเก็บรักษาชื่อ

สทช. คือสถาบันทักษิณคดีศึกษา เกาะยอ

อำเภอเมืองสงขลา

สทช.นส. คือศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช

สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช

สทช.พท. คือศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดพัทลุง

โรงเรียนสตรีพัทลุง

สทช.สฎ. คือศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดสุราษฎร์ธานี

สถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี

สทช. คือศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดภูเก็ต

หอวัฒนธรรมภูเก็ต สถาบันราชภัฏภูเก็ต

ฯลฯ

ผู้ใช้ประโยชน์จากหนังสือเล่มนี้ ต่างขอบคุณผู้จัดทำเพราะเขาสามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูลตามที่ต้องการได้รวดเร็วขึ้น

๒) โครงการเมธีวิจัยอาวุโส

โครงการเมธีวิจัยอาวุโส สทช.ของฝ่ายวิชาการ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สาขาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ประจำปี ๒๕๔๐ ซึ่งมี ศาสตราจารย์สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ เป็นเมธีวิจัยอาวุโส ในฐานะหัวหน้าโครงการ “โครงสร้างและ พลวัตวัฒนธรรมภาคใต้กับการพัฒนา” ท่านได้เลือกสรรผู้เข้าร่วมโครงการ ให้กระจายครอบคลุมเขตภาคใต้ และเลือกประเด็นทางวัฒนธรรม ที่เห็นว่านักวิจัยผู้ร่วมโครงการแต่ละคนอยู่ในวิสัยที่จะดำเนินการได้ดีที่สุด ภายใต้ข้อจำกัดและ

ปัจจัยเอื้อของแต่ละคน โดยนำเนื้อที่วัฒนธรรมแต่ละส่วน จัดทำเป็นโครงการวิจัยย่อย การเลือกใช้ทฤษฎี เลือกใช้ระบบวิธีการวิจัยที่ดี แต่ละคนกระทำได้อย่างอิสระ

โครงการวิจัยย่อยเพื่อดำเนินการตามเมธีวิจัยอาวุโส สกว. (ศาสตราจารย์สุริยงศ์ พงศ์ไพบูลย์) โดยใช้วิธีการทำสารนิพนธ์เรื่อง “โครงสร้างและพลวัตวัฒนธรรมภาคใต้กับการพัฒนา” เป็นแกนประสาน ประกอบด้วยโครงการวิจัยถึง ๒๑ โครงการ

ผลจากการปฏิบัติงานโครงการนี้ นอกจากการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่น จะได้ขยายวงกว้างขวางยิ่งขึ้นแล้วยังมีการใช้ประโยชน์จากวรรณกรรมท้องถิ่น เพิ่มขึ้นและขยายวงกว้างขวางยิ่งขึ้นอีกด้วย ทั้งๆ ที่โครงการนี้ไม่ได้มุ่งเน้นที่การศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นโดยตรงก็ตาม

๓) โครงการชำระสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้

ศาสตราจารย์สุริยงศ์ พงศ์ไพบูลย์ ประธานโครงการสารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ ได้เขียนไว้ในคำนำสารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ ซึ่งจัดพิมพ์เนื่องในพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๔๒ ความตอนหนึ่งว่าดังนี้

“การชำระสารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เป็นสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เริ่มดำเนินการตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๗ พิมพ์เผยแพร่ได้ในปี พ.ศ. ๒๕๔๒ สารานุกรมชุดใหม่นี้มีจำนวน ๑๘ เล่ม เนื้อหาเพิ่มเติมประมาณ ๒ เท่า มีผู้เขียนทั้งหมดจำนวน ๓๒๓ คน และมีภาพประกอบเพิ่มขึ้นเกินกว่า ๒ เท่า หวังว่าสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ชุดนี้จะเป็นคู่มือการต่อวงวิชาการ ตามเจตนากุศลของผู้ที่เกี่ยวข้องทุกท่าน”

คู่มือการของสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ชุดนี้ มีเกินคณานับโดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมท้องถิ่น เป็นแหล่งอ้างอิงที่ทรงคุณค่ายิ่ง และเป็นสื่อที่สร้างความมั่นใจให้แก่วงการ

ศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่น และเป็นพลังเสริมให้มีการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นอย่างกว้างขวางและลึกซึ้งยิ่งขึ้น

๔) โครงการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นจากวรรณกรรมและพฤติกรรม

ศาสตราจารย์สุริยงศ์ พงศ์ไพบูลย์ หัวหน้าโครงการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นจากวรรณกรรมและพฤติกรรม ซึ่งได้รับการสนับสนุนงบประมาณ จากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ประจำปี พ.ศ. ๒๕๔๔-๒๕๔๗ ได้ให้ความรู้เกี่ยวกับโครงการนี้ ไว้ดังนี้

วรรณกรรมท้องถิ่นเป็นหลักฐานสำคัญ ที่บ่งบอกถึงความเป็นท้องถิ่นระดับลึก อย่างหลากหลายและพิสดาร เป็นเครื่องประพจน์ปัญญาและประพจน์อารมณ์ ของผู้คนที่ร่วมสมัยและผู้คนรุ่นหลัง

วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้เมื่อประมาณ ๑๐๐ ปี ที่ผ่านมามีจำนวนมาก พบใน “หอไตร” (หอพระไตรปิฎก) ของวัดที่เก่า ๆ ทุกวัด วัดละประมาณ ๑๐๐-๑,๐๐๐ ฉบับในช่วง ๖๐ ปีที่ผ่านมาวรรณกรรมเหล่านี้ เสื่อมสภาพและถูกทำลายด้วยคดีต่าง ๆ ประมาณว่าสูญเสียไปไม่น้อยกว่าร้อยละ ๘๐ โดยเฉพาะที่จารในใบลานซึ่งนิยมจารด้วยอักษรขอม ภาษาบาลีและภาษาไทยเกิดขาดชำรุด มากกว่าที่จารในสมุดข่อย (ซึ่งชาวใต้เรียกว่า “หนังสือบุด”)

การศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ ตามโครงการ “ภูมิปัญญาท้องถิ่นจากวรรณกรรมและพฤติกรรม” ได้รับทุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ส่วนใหญ่ใช้วรรณกรรมที่จารในหนังสือบุด ฉบับที่ยังสมบูรณ์และฉบับที่ชำรุดเล็กน้อย (ใช้หลายฉบับ/หลายสำนวนตรวจสอบกัน) จำนวนมากกว่า ๕,๐๐๐ ฉบับ (ส่วนใหญ่เป็นฉบับคัดลอกไม่ใช่ฉบับต้นแบบ) จากแหล่งสืบค้น ๕ แห่ง คือ สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ ศูนย์วัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช ศูนย์วัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต

ศูนย์วัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี ศูนย์วัฒนธรรม
จังหวัดพัทลุงโรงเรียนสตรีพัทลุง และแหล่งอื่น ๆ อีกจำนวนหนึ่ง”

โครงการภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมซึ่งเป็นโครงการ
ย่อย ของโครงการศึกษาภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมและพฤติกรรม
ได้แบ่งเนื้องานเป็น ๔ ส่วนได้แก่

๑) จัดทำวรรณกรรมปฏิทัศน์ เพื่อแนะนำวรรณกรรม
ทักษิณประเภทลายลักษณ์ ที่เป็นหนังสือและที่พิมพ์เผยแพร่แล้ว (ตาม
เป้าหมายประมาณ ๔๐๐ เรื่อง ดำเนินการได้แล้ว ๔๓๕ เรื่อง) เพื่อ
ศึกษาสภาพต้นฉบับและแนะนำเรื่องนั้น ๆ เชิงสรุป

๒) ศึกษาวรรณกรรมทักษิณที่ได้จากข้อ (๑) และจาก
แหล่งอื่น ๆ วิเคราะห์และสังเคราะห์เพื่อหาภาพรวมอัตลักษณ์และพลวัต
ของวรรณกรรมทักษิณ เรียบเรียงเป็น “วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรม
ปริทัศน์” (จำแนกเนื้อหาเป็นปริเจทรวม ๔๖ ปริเจท) ๑ ชุด

๓) คัดสรรวรรณกรรมตามบัญชีข้อ (๑) ดำเนิน
การปริวรรต ทำเชิงอรรถและสังเคราะห์

๔) สังเคราะห์งานในส่วนที่ ๑-๓ เรียบเรียงเป็น
วรรณกรรมพินิจ และพิมพ์เผยแพร่เพื่อใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้น สำหรับ
ศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่น และทักษิณศึกษาในมิติต่าง ๆ

ในขั้นต้นคณะนักวิจัยได้ศึกษาในลักษณะวรรณ
กรรมปฏิทัศน์ จำนวน ๔๓๕ เรื่อง เพื่อประมวลสารัตถะ รูปแบบ
ลักษณะทั่วไป และลักษณะเฉพาะ ขึ้นตอนต่อมาจัดทำเป็น วรรณกรรม
ทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์ (การแนะนำเบื้องต้น) วรรณกรรมทักษิณ
: วรรณกรรมพินิจ สำหรับผู้ที่ประสงค์จะศึกษาภาพรวมในเบื้องต้น และ
วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมคัดสรร (รวม ๑ ชุด ๑๓ เล่ม) ใน
ส่วนนี้คณะนักวิจัยได้คัดสรรอีกชั้นหนึ่ง รวม จำนวน ๘๘ เรื่อง ปริวรรต
เป็นอักษรวิธีปัจจุบัน โดยรักษาด้อยคำเดิมไว้ เพื่อให้ผู้สนใจทั่วไปสะดวก

แก่การศึกษาในเชิงวิจักษ์ วิจารณ์ หรือเชิงเปรียบเทียบเพื่อจะได้รู้จัก
และเข้าถึงวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้มากพอ

ในส่วนที่เกี่ยวกับวรรณกรรมคัดสรร ศาสตราจารย์
ชวน เพชรแก้ว หัวหน้าโครงการ ภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมได้
กล่าวย้าว่าดังนี้

“วรรณกรรมคัดสรรดังกล่าวนี้ ได้คัดสรร
วรรณกรรมจำนวน ๘๘ เรื่อง จากวรรณกรรมปฏิทัศน์จำนวน ๔๓๕ เรื่อง
ในการพิมพ์เผยแพร่ส่วนใหญ่ ได้ปริวรรตจากต้นฉบับหนังสือเป็น
ภาษาปัจจุบัน มีบางส่วนใช้ฉบับที่พิมพ์เผยแพร่ ซึ่งมีหลายสำนวน
มาตรวจสอบกับวรรณกรรมดังกล่าว ได้จัดทำคำอธิบายศัพท์และ
คำศัพท์ภาษาถิ่นได้ อีกทั้งแต่ละเรื่องผู้ศึกษาได้กล่าวถึงที่มา และ
ลักษณะวรรณกรรม ผู้แต่ง ลักษณะเฉพาะและคุณค่า เพื่อผู้สนใจ
ศึกษาได้ใช้เป็นแนวทาง ในการศึกษาค้นคว้าให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้นในโอกาส
ต่อไป”

จากบริบทดังกล่าวนี้ เป็นที่มั่นใจได้ว่าผลพวงจาก
โครงการนี้ จะก่อให้เกิดคุณภาพการต่อวงการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นอย่าง
ไพศาล ทั้งในสถาบันการศึกษา ระดับต่าง ๆ และผู้สนใจโดยทั่วไป ดังที่
ท่านศาสตราจารย์สุวิงศ์ พงศ์ไพบุลย์ หัวหน้าโครงการนี้กล่าวสรุปไว้ในคำนำ
ของเอกสารผลการศึกษา ซึ่งจัดพิมพ์เผยแพร่แล้วความตอนหนึ่งว่าดังนี้

“ผู้สอนและผู้ที่กำลังศึกษาในระดับมัธยมศึกษา/
ระดับอุดมศึกษา สามารถใช้ “วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมพินิจ”
เป็นหนังสืออ่านประกอบเพื่อศึกษาวิชาท้องถิ่นของเรา วิชาภาคชนวิทยา
ได้ระดับหนึ่ง และถ้าสามารถศึกษางานในข้อที่ (๑) ถึงข้อ (๔) ประกอบ
จะช่วยให้อ่านและเข้าใจ “ความเป็นทักษิณ” ได้กว้างขวางและลึกซึ้ง
ยิ่งขึ้น”

๕) โครงการพัฒนาสังคมภาคใต้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

ศาสตราจารย์ชวน เพชรแก้ว เป็นหัวหน้าโครงการเมธีวิจัยอาวุโส สกว. ปี ๒๕๕๐ - ๒๕๕๓. ได้ศึกษาวิจัยสาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ เน้นสังคมบริบทและวรรณกรรมท้องถิ่นโดยเฉพาะวรรณกรรมท้องถิ่นกลุ่มพื้นที่ทั้งภาคใต้ มีรองศาสตราจารย์อุดม หนูทองเป็นหัวหน้า มีวัตถุประสงค์เฉพาะเพื่อการพัฒนาองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นภาคใต้ จากวรรณกรรมที่บันทึกด้วยอักษรไทยและอักษรขอมที่พบในภาคใต้ เพื่อนำภูมิปัญญามาต่อยอด เลือกสรร และสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจและสังคม เรียกชุดโครงการว่า “วรรณกรรมท้องถิ่น: สารัตถะและการสืบทอด” โดยมีวิธีระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพที่เรียกว่า การวิจัยเอกสาร มีขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้

๑) ขั้นเก็บรวบรวมข้อมูล ดำเนินการสำรวจเก็บข้อมูลเอกสาร จากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ สัมภาษณ์ผู้รู้ นำข้อมูลมาเลือกสรร และถ่ายเอกสารข้อมูลทั้งหมดที่ใช้ศึกษา

๒) ขั้นจัดกระทำกับข้อมูล โดยอ่านวรรณกรรมจัดบรรณนิทัศน์ทุกเรื่อง ปริทัศน์วรรณกรรมเรื่องเด่น ทุกเรื่อง ปรึวรรตเป็นภาษาปัจจุบัน และศึกษาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ กรณีของวรรณกรรมที่จารด้วยอักษรขอม ได้จัดอบรมทักษะการอ่านให้ผู้ศึกษาเป็นเบื้องต้น

๓) นำเสนอผลวิจัยด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ ผลที่คาดว่าจะได้รับจากชุดโครงการวรรณกรรมท้องถิ่น นอกจากนักวิจัยของโครงการมีความรู้ความสามารถในการวิจัยเชิงคุณภาพแล้ว ยังเป็นการสร้างองค์ความรู้ด้านวรรณกรรมท้องถิ่นให้ลึกซึ้งขึ้น ซึ่งเป็นการต่อยอดทางวิชาการอีกทั้งสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสังคมด้วย

๖) โครงการระบบเครือข่ายข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสุขภาพภาคใต้ : กรณีหนังสือชุด

ปัจจุบันกรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข มุ่งสนับสนุนส่งเสริมการขับเคลื่อนงานระบบเครือข่ายข้อมูลภูมิปัญญาด้านสุขภาพ ที่ปรากฏในวรรณกรรมท้องถิ่น เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน

โครงการนี้จึงเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่จะเปิดโอกาสให้มีการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นกว้างขวางขึ้น และเจาะลึกไปถึงขั้นการนำองค์ความรู้จากวรรณกรรมท้องถิ่นไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้คนท่ามกลางวัฒนธรรมใหม่

จากตัวอย่างข้อมูลที่น่าเสนอนี้ จะเป็นสื่อที่ช่วยให้มองเห็นพัฒนาการ และแนวคิดในการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ และวรรณกรรมท้องถิ่นนครศรีธรรมราชได้ส่วนหนึ่ง ซึ่งจะเป็นอนุสติให้แก่ผู้สนใจศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นได้ใช้เป็นปัจจัยประกอบการพิจารณาศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่น เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง วงการศึกษาและสังคมโดยรวมสืบต่อไป

